

TNC AKTUELLT

Årgång 19(1977):2

Tekniska nomenklaturcentralen

Box 43 041

100 72 Stockholm

Tfn 08-84 04 90

TERMINOLOGIPIONJÄR UR TIDEN

Den terminologiska världen har sorg. En av dess tidigaste och främsta förkämpar har nyligen gått bort, Eugen Wüster. Redan under mellankrigstiden gjorde Wüster banbrytande insatser, främst inom den elektrotekniska terminologins område. I sitt omfattande arbete Internationale Sprachnormung in der Technik, vars tredje utgåva utkom år 1970, nämner han bl.a. att hans arbete i den terminologiska förståelsens tjänst väckt sådant förtroende i både öst och väst, att detta sannolikt medverkade till att hans samlingar blev intakta under andra världskrigets växlingsrika skeden i den österrikiska huvudstaden. Wien (med filial i Wieselburg) var huvudsätet för hans gärning. Det var därför också naturligt att INFOTERM, vars tillkomst han kraftigt främjade, fick sin placering där. Den internationella räckvidden av hans arbete kan här bara antydast — för Sveriges del var impulserna från honom betydande och stimulerande, även om av kända skäl de svenska motprestationerna till hans idérika och stundom debatteggande förslag kunnat levereras från en alltför smal bas. Intressant är att notera för den kursverksamhet i terminologi som nu diskuteras i Norden att Wüster tidigt introducerade undervisning i terminologi vid akademiska lärosäten i Österrike. Att vidareföra impulserna ter sig som en förpliktande uppgift för terminologiorgan runt om i världen.

Einar Selander

INNEHÅLL

Terminologipionjär ur tiden	1
Ordet byggnation	1
Svenska Akademiens språkvårdspris	2
TERMDOK och EG.....	2
Nya publikationer	2
Projektarbete.....	3
På remiss	4

ORDET BYGGNATION

Tidskriften Byggnadsindustrin presenterade utförligt TNC och terminologiarbetet i sitt aprilnummer (1977:12). Artikeln behandlade bl.a. ord som TNC tagit avstånd från, t.ex. ordet byggnation. Några läsare har undrat över hur TNC kan avråda från ett ord som finns med i Svenska Akademiens Ordlista över svenska språket (SAOL) vars senaste utgåva är från 1973. Det kan därför vara lämpligt att något beröra skillnaden mellan en TNC-ordlista och SAOL.

Syftet med ordförrådet som presenteras i SAOL anges i inledningen vara »att förteckna ett i allmänt språkbruk gångbart ordförråd utan att därmed ange eller antyda, att utelämnat stoff vore av mindre värde. Påtaglig blir ofullständigheten, när det gäller terminologin på olika fackområden och fackspråkens krav på exakta uppgifter.» Detta innebär en beskrivande uppgift beträffande ordval. Normgivande är däremot SAOL i fråga om stavning, uttal och böjning.

SAOL har i större utsträckning än förut uppmärksammat vardagliga ord (vard.). Exempel på ord som i ordlistan markerats med förkortningen vard. är förutom byggnation, fanstyg, reko, skit.

TNCs uppgift är att skapa en för svenska förhållanden lämpad teknisk terminologi. Detta innebär framför allt en vägledande och normerande uppgift i fråga om termer och termliknande uttryck. I nyutgåvan av Om teknikens språk (se annat ställe i detta häfte) finns fler exempel på »utelämnade» SAOL-ord och SAOL-varianter.

I stället för ordet byggnation rekommenderar TNC termerna bygge, byggenskap eller byggeri (mest i sammansättningar); jfr TNC-Aktuellt 1973:5.

Representanter för språkvetenskapen har vid flera tillfällen, bl.a. vid TNCs RF-sammanträden, opponerat sig mot bruket av ordet. Professor Elias Wessén behandlade bl.a. ordet byggnation i ett föredrag vid årsmötet den 23 november 1965 och från detta citerar vi följande.

»Det har sålunda funnits enstaka försök att överföra latinska avledningsändelser till ordstammar av nordiskt eller germanskt ursprung. Men i stort sett har de båda ordskikten hållits i sär med avseende på sin ordbildning. Och det är väl riktigast att så sker, i överensstämmelse med vår språkkänsla. Man skall icke sätta en ny klut på en gammal klädnad.»

SVENSKA AKADEMIENS SPRÅKVÅRDSPRIS

I samband med att Einar Selander vid månads-skiftet mars – april lämnade sin tjänst som TNCs föreståndare gavs den 1 april en middag i Den Gyldene Fredens Zornrum.

Till middagen hade inbjudits företrädare för TNCs stödjare och närmaste intressenter, samt styrelse och personal.

I de anföranden som under middagen riktades till Einar Selander visades stor uppskattning och respekt för det arbete TNC utfört under hans ledning. Särskilt glädjande var att Svenska Akademien genom Karl Ragnar Gierow uttryckte »sin livliga uppskattning av det goda och viktiga samarbete den haft med Einar Selander» genom att tilldela honom sitt språkvårdspris på 6 000 kronor.

TERMDOK OCH EG

Ett första försök har genomförts med utbyte av maskinläsbart terminologiskt material mellan TERMDOK och ett annat termbankssystem.

Ett magnetband med ca 3 000 kemitekniska termer och definitioner ur TNCs produktion skickades förra året till EGs terminologibyrå i Luxembourg. I början av år 1977 var utvecklingsarbetet klart för försöksvis anslutning av materialet till EGs system EURODICAUTOM. En utskrift från systemet visar att experimentet varit lyckosamt. Ett par improvisationer har dock varit oundvikliga. Bl.a. har det svenska alfabetets å, ä, ö måst återges aa, ae, oe på EGs skrivare. TNC motser nu i sin tur maskinläsbart terminologiskt material från EURODICAUTOM.

Nu måste frågan om framtida kontaktformer besvaras tämligen omgående. Bör bilaterala kontakter av det beskrivna slaget prioriteras såsom mest lättframkomliga. Eller kan gemensamma insatser med förtur sättas in på det utbytesformat för terminologisk och lexikografisk information som är under arbete inom ISO. Tiden är knapp eftersom volymen av maskinläsbart terminologiskt material växer snabbt på många håll i världen. Det vore stort slöseri med resurserna att inte dra nytta av denna lagrade kunskap. Enklast och snabbast sker detta genom utbyte av materialet med hjälp av ett gemensamt dataformat.

NYA PUBLIKATIONER

TNC 62 Avfallsordlista

TNC 62 Avfallsordlista utkom planenligt i mars 1977. Arbetet kan ses dels som en fortsättning på det terminologiarbete som TNC inledde år 1961 och som resulterade i en serie vattenordlistor, dels som en inledning på ett internationellt förankrat terminologiarbete som förutskickades i förordet till TNC 50 Miljöordlista.

Ordlistan har som tidigare redovisats fått nordisk räckvidd under ledning av en kommitté med företrädare från ansvariga myndigheter i Danmark, Norge, Finland och Sverige. Samråd har också skett med miljödepartementen i England, Frankrike och Västtyskland.

Innehållet fördelar sig på omkring 550 termer med definitioner inte bara på svenska utan också på engelska. Särskild vikt har lagts vid de ca 150 termer som bär upp den systematiska indelningen av termaterialet. I de fall avvikelser i begrepps-innehåll inte varit möjliga att övervinna har dessa noterats i anmärkningsform under definitionen. Även nationella variationer i språkbruket som inte kunnat bli föremål för gemensam behandling har noterats. Exempel på detta är de svenska termerna *avfall* och *sopor*. Ansträngningar har också gjorts för att få samstämmning av termernas språkliga form, i första hand mellan danska, norska och svenska termer. Detta har särskilt gällt de grundläggande termerna.

Avfallsordlistan har tillkommit med ekonomiskt stöd från Statens naturvårdsverk i Sverige och Nordiska ministerrådet vars bidrag gällt säkerställandet av ordlistans nordiska karaktär. Ordlistan kostar ca 40 kronor inklusive mervärdesskatt.

TNC 64 Om teknikens språk

Den första utgåvan av »Om teknikens språk» med beteckningen TNC 44 utkom år 1970. Boken var avsedd som ett hjälpmedel för i första hand alla som sysslar med att skriva teknisk och naturvetenskaplig fackprosa över huvud taget. Publikationen har rönt uppskattning och efterfrågan har varit stor.

Den reviderade utgåva som nu utkommer under samma titel men med den nya beteckningen TNC 64 är avsevärt utökad och också typografiskt förändrad. Innehållet fördelar sig i följande kapitel.

- Ordbildning
- Främmande ord och deras anpassning
- Ordklasserna
- Orden i sammanhang
- Stilfrågor

Det är avsnittet om ordbildning som utökats mest, bl.a. genom att fler för det tekniska språket produktiva för- och efterleder redovisas. I förekommande fall anges det grekiska eller latinska ursprunget. Nya termer för exemplifiering av ordbildningstyperna har hämtats ur det tjugotal specialordlistor som publicerats sedan den första utgåvan av »Om teknikens språk» kom. I många fall hänvisas till en TNC-publikation där vanligen definition eller annan förklarande text kan sökas.

I revideringsarbetet har också beaktats språkfrågor som kommit till TNC per telefon och brev. Frågor har visat att det t.ex. kan vara svårt med ord för *n-del* (tjugotvåendel), *en-* som förled i sammansättningar vid neutrala substantiv (enförloppselement, enplanshus), flerordiga *latinska citatlåns* betydelse (per capsulam-sammanträde, extempore-beredning) m.m. Många tillägg och nya exempel av ovannämnda karaktär har hämtats ur just TNCs ärenderegister.

Den nya utgåvan har försetts med två register — ett sakregister och ett ordregister. Sakregistret hänvisar till de rubriker som boken är indelad i och till de grammatiska termer som används och som på olika sätt förklaras.

Ordregistret innehåller prefix, suffix, bindevokaler och hela ord som i boken exemplifierar ordbildningstyper (adap(ta)tion, kaldoprocessen, motell), en speciell innebörd (apelsinyta), en till svenska anpassad stavning (tejpa, spreja), kortformer av verb (dra; draga) osv. Registret har gjorts ganska fylligt för att underlätta sökningen men också för att göra läsaren hemmastadd i boken.

Huvudförfattare har varit professor Gösta Bergman och fil. dr Einar Selander. Anna-Lena Bucher, TNC, har svarat för redigeringen och sammanställningen av registren.

Publikationen kostar ca 35 kronor inklusive mervärdesskatt.

PROJEKTARBETE

Terminologi och nomenklatur för biologi

Inom en samrådsgrupp med företrädare för Skolöverstyrelsen och Universitets- och högskoleämbetet diskuterades under hösten 1976 behovet av en enhetlig biologisk terminologi i Sverige. Förslag att utarbeta en sådan hade väckts i Södra kretsen av Biologilärarnas förening. Samrådsgruppen fann det väsentligt att stödja idén, varför man ställde upp en preliminär projektplan.

Gruppen inbjöd på ett tidigt stadium TNC till överläggningar, där även frågan om finansiering behandlades. En informeraende promemoria ställdes samman, avsedd att användas vid in-

ledande kontakter med en krets av intressenter som innehåller bl.a. Skolöverstyrelsen, Statens naturvårdsverk samt Universitets- och högskoleämberbet. Ur denna PM kan citeras:

»Enligt planen skall arbetet syfta till att huvudsakligen definiera termer inom det biologiska ämnesområdet. Resultatet skall publiceras i en eller flera ordlistor, vars omfång och inriktning får styras av hänsyn till de tänkta läsarna. Dessa är främst lärare i ungdomsskolan, vuxenutbildningen och på universitetens grundexamensnivå, informanter i massmedier samt personer med anknytning till miljöfrågor i förvaltning och näringsliv. Sannolikt kan deras grundläggande behov täckas med ett förråd om ca 1 500 termer.»

»TNC, som enligt sina av Kungl. Maj:t fastställda stadgar har till uppgift att åstadkomma en för svenska förhållanden lämpad terminologi inom tekniken samt dess grund- och gränsvetenskaper, har erbjudit sig att handha sekretariatsarbetet. Detta innebär bl.a. att utredningsmaterialet i stor utsträckning kommer att behandlas med datamaskinella metoder i TNCs system TERMDOK. Sekretariatet bistår en arbetsgrupp där två utredare med facklig kompetens ingår. Till arbetsgruppen kan också adjungeras specialister för delutredningar. Framtagna förslag diskuteras i en referensgrupp med representanter för de tänkta brukarna.»

»Stor vikt kommer att läggas vid samordning med befintlig terminologi, liksom vid jämförande av olika åsikter inom facket och från angränsande områden. Speciell uppmärksamhet bör ägnas möjligheten att från början ge projektet en internationell anknytning, på nordisk bas eller bredare. Samstämmighet i såväl termlydelse som begreppsbestämning ger god möjligheter till entydigt informationsflöde även över nationsgränser.»

»Den utarbetade terminologin skall publiceras i ordlistor, vars tillgänglighet, fysiska storlek och prissättning i möjlig mån skall uppmuntra till allmänt bruk. Som exempel kan nämnas det utförande som traditionellt ges TNCs publikationer: format A5, alfabetiska register över utländska motsvarigheter, typografiska signaler för korshänvisningar m.m.»

Nordisk terminologi för kvalitetssäkring

I TNC-Aktuellt 1976:6 informerades TNC om det uppdrag man fått av Statens kärnkraftinspektion, SKI, att i nordiskt samarbete huvudsakligen översätta och bearbeta amerikansk terminologi inom området quality assurance (som på både danska och norska översätts med kvalitets-sikring). Arbetet har hittills resulterat i en andra version av nordisk motsvarighet till ordlistan i den amerikanska standardpublikationen ANSI N45.2.10 jämte förslag till kompletteringar.

Sekretariatet har, efter bl.a. information från läsare av den ovannämnda notisen, orienterat en bredare krets av svenska intressenter om projektet. Speciellt vill TNC dryfta frågan om samordning med annan terminologi inom samma och angränsande områden. Därvid har t.ex. Svenska kommittén för European Organisation for Quality Control, SK-EOQC, och normkommitté 56 Tillförlitlighet inom Svenska Elektriska Kommissionen, SEK, bidragit med värdefulla synpunkter.

PÅ REMISS

Hållfasthetsordlista

Ett förslag till ny hållfasthetsordlista att ersätta den ännu gällande TNC 8 har sänts ut på remiss till berörda instanser. Arbetet och den kommitté som står bakom förslaget har presenterats i tidigare nummer av TNC-Aktuellt, se särskilt 1972:8 och 1975:5.

Remissutgåvan innehåller 830 termer med svenska definitioner och försöksvis åsatta översättningar till engelska, franska, tyska, spanska, danska, finska och ryska. Urvalet av språk i den färdiga ordlistan kan av ekonomiska skäl inte väntas bli lika fylligt som i remissen. Det arbete som lagts ned på insamlingen av översättningar kommer ändå till nytta genom att allt material lagras i TNCs termbank.

Viss avstämning har skett med arbete inom MNCs tekniska kommitté TK 40. Inför ett önskemål bl.a. därifrån om utökning av term-mängden har dock TNCs kommitté satt en gräns. Det är en förhoppning att arbete relativt snart kan påbörjas på en särskild ordlista för material-

provning som kompletterar och vidareför den grundläggande terminologi som dokumenteras i hållfasthetsordlistan.

Ett fåtal exemplar av remissen finns kvar för distribution till sådana intressenter som har behov och möjlighet att påverka ordlistans slutliga utformning.

Byggnadsordlista

I samband med BSTs standardiseringsarbete inom planglasområdet har behov uppkommit av ett mer omfattande terminologiarbete. Efter initiativ från BST påbörjade därför TNC i november 1976 ett ordlistearbete inom byggnadsglasområdet.

Arbetet bedrivs i nära samarbete med BSTs kommitte TK 21 Byggnadsglas.

Utgångsmaterial har varit svenskt och utländskt termmaterial. Vid termbehandlingen har stor hänsyn tagits till ett arbetsdokument innehållande termer och definitioner utarbetade av en nyligen tillsatt ISO-kommitté, ISO/TC 160 Glass in building.

Utredningsarbetet har resulterat i ca 200 termer med definitioner. Översättningar till engelska, franska, tyska, danska, norska och finska kommer att tillföras efter hand i samarbete med den nordiska glasindustrin. Termaterialet sändes ut på remiss i början av mars. Remissbearbetningen kommer att ske gemensamt med behandlingen av BSTs remisser inom planglasområdet.

Färdig ordlista kommer att ingå i TNCs publikationsserie.